

Lezing Geert Jan Spijker

In een interview dat ik eens had met wijlen professor Kortmann, zei hij: 'De staat blijft een gevaar.' De overheid is iets goeds, maar er gaat ook altijd een dreiging van uit, omdat het een concentratie van macht is. Zoals Kuyper zei: 'Het is een genadegave én een gevaar.'

In de rechtsstaat is iedereen gebonden aan het recht. Daarnaast zijn er principiële grenzen aan het overheidsoptreden: er moet vrijheid zijn, en ruimte voor diepe verschillen. Om die soms al te gretige overheid in te perken is het belangrijk dat de machten van de overheid gescheiden zijn. Essentieel daarvoor is dat de rechterlijke macht onafhankelijk is. Goed om op te merken is dat een rechtsstaat niet hetzelfde is als een democratie. De rechtsstaat wijst op een begrensde overheid, democratie gaat over volksinvloed: het volk regeert. Formeel kan een rechtsstaat zonder democratie. Sterker, een democratie kan een gevaar vormen voor de rechtsstaat! Een democratische meerderheid kan de rechtsstaat afschaffen! De rechtsstaat overleeft niet vanzelf, die moet onderhouden worden. Maar hoe belangrijk vinden wij de vrijheden van de rechtsstaat?

Hoe is het met onze rechtsstaat gesteld? Wat is voor de rechtsstaat de grootste bedreiging? Daarvoor sta ik stil bij vier 'bedreigingen': secularisme, populisme, islam, en een vierde, die ik later zal noemen.

1. **Secularisme**

Er zijn twee soorten secularisme. Het eerste is procedureel secularisme, waarin geen voorrechten bestaan voor een levensbeschouwing of religie boven andere. In programmatisch secularisme wordt elke uiting van religie uitgebannen. Geloof moet achter de voordeur om de harmonie te bewaren en om een duidelijke loyaliteit naar de staat te verzekeren. Dit secularisme wantrouwt gelovigen en zet hen buitenspel.

Maar het publieke domein is nooit helemaal neutraal. Het lijkt er zelfs op dat zelfbeschikking een nieuwe religie is. André Rouvoet sprak van seculiere dictatuur. Dat is wel erg sterk verwoord, maar we kunnen wel spreken van een seculiere meerderheid, ook in de politiek.

2. **Populisme**

Afgelopen 20 jaar is het populisme opgekomen. Dat zien we in Nederland, maar ook wereldwijd. Typerend voor het populisme kritiek op een 'boven' of op een 'buiten'. Het 'boven' kunnen we zien als Den Haag, het establishment. En het 'buiten' als het vreemde, de EU, de islam. Het volk wordt gezien als zuivere eenheid. Typerend is ook een charismatische leider. Populisme is bovendien in grote mate een stijl. Opvallend is dat het groeide in economische goede tijden. Hoe kon dat? Globalisering lijkt mij een centrale factor: onzekerheden namen toe, men kreeg minder grip op de wereld om hen heen.

Populistische partijen als de PVV geven een stem aan dit onbehagen, helaas met een programma dat de rechtsstaat bedreigt.

3. **Islam**

Waar het christendom een intrinsieke relatie heeft met de rechtsstaat - zelfs aan de basis staat van de rechtsstaat - geldt dat voor de islam toch veel minder. Belangrijk is dat moslims zelf daar ideeën over ontwikkelen. Over hun verhouding tot de rechtsstaat, tot de westerse samenleving.

In Nederland lijken de meeste moslims in vrede te willen leven. Toch stelt hoogleraar Koopmans dat ongeveer de helft een intolerante vorm van de islam aanhangt. Daarvan is 20 procent bereid geweld te accepteren om de islam te verdedigen. Daarbij komt: het salafisme in Nederland groeit. Moet de overheid met hen in gesprek blijven? Of juist strengere maatregelen treffen?

4. **Anders, namelijk...**

Hebben we al eens gekeken naar onszelf? De ChristenUnie is voorstander van de rechtstaat, maar ik noem ook enkele kritiekpunten. Ons kernprogramma, bijvoorbeeld, bevat stevig theocratische taal.

En moeten we wel de mogelijkheid hebben bepaalde partijen te verbieden, ter bescherming van de rechtsstaat? Daar zijn al middelen voor. Bovendien kan het democratisch ethos nooit door regels worden gegarandeerd. De rechtsstaat leeft uiteindelijk van de voorwaarden die hijzelf niet kan aanleveren.

In de politiek zijn er unitaristen en pluralisten: voor de eersten moet iedereen ongeveer hetzelfde zijn. Pluralisten pleiten juist voor ruimte voor verschil. Govert Buijs verbindt deze laatste benadering aan de opkomst van het christendom: pluralisme geeft ruimte om te oefenen in de liefde. Op deze pluralistische visie is onze Grondwet geënt; daar plukken we nodig steeds de vruchten van. De rechtsstaat verdient daarom een verdediging van christenen.